

BAZELE PSIHOLOGICE ALE PROCESULUI DE INSTRUIRE LA INSTRUMENTELE DE SUFLAT

PSYCHOPHYSIOLOGICAL BASES OF THE PROCESS OF TEACHING WIND INSTRUMENTS

Anatol CAZAC
competitor,
Institutul Patrimoniul Cultural
al Academiei de Științe a Moldovei

In the present article the author points out again the importance of the teachings of the academicians Secenov and Pavlov about the work of the central nervous system, its functioning while playing wind instruments. He speaks about the notions of conditioned and unconditioned are made taking as a basis the schools of interpretation from the Moscow and Petersburg Conservatoires and the G.Enescu Academy of Arts from Iași.

The author lays emphasis on the necessity of knowing the psychophysiological bases of the interpretative process in order to use a scientific method of studying or participating in the performing or teaching activity.

Oricare specialist dacă nu este înzestrat cu deprinderi metodice nu-și va îndreptăți vocația și niciodată nu va deveni „maestru” în întreg înțelesul cuvântului. De aceea greșesc cei care consideră că pentru atingerea scopului (de a interpreta la instrument) este de ajuns să pozezi culmile tehnicii interpretative.

Metodica de predare a interpretării la instrumentele de suflat este cea mai „tînără”, printre alte metodici interpretative, ea s-a format și s-a dezvoltat consecvent, fiecare generație de interpreți aducîndu-și aportul la dezvoltarea ei. În Rusia de pînă la Revoluție, metoda instruirii interpreților suflători era lipsă efectiv, procesul învățării purtînd un caracter empiric și de multe ori – de meșteșug.

Vorbînd despre înființarea școlii sovietice de interpretare la instrumentele de suflat, trebuie să luăm în considerație îndeosebi activitatea lui S. Rozanov –

clarinetist, profesor la Conservatorul din Moscova, Artist Emerit al Federației Ruse. Avînd la bază cursul de metodică de predare la instrumentele de suflat (anii 1930 ai secolului trecut), S. V. Rozanov a scos de sub tipar primul manual de specialitate „Bazele metodicii de predare la instrumentele de suflat” (M. 1935). În această lucrare metodică pentru prima dată a fost abordată problema pregătirii suflătorilor din punct de vedere științific; au fost formulate principiile de bază ale școlii de studiere a cînta la instrumentele de suflat, care confirmă următoarele:

a) dezvoltarea deprinderilor tehnice ale elevilor trebuie să fie în strînsă legătură cu dezvoltarea artistică;

b) în procesul de lucru asupra materialului muzical este necesar ca elevul să-l însușească în mod conștient.

Avangard Fedotov, autorul manualului „Metodica studiului de-a cînta la instrumentele de suflat” menționează: „La baza poziției corecte trebuie de luat în considerație cunoașterea anatomiei și fiziologiei organelor, care participă la procesul de interpretare la un instrument de suflat sau altul” [3, 6].

Am făcut trimiterea la școala rusă (sovietică) de interpretare la instrumentele de suflat, deoarece din 1940, cînd a fost înființat Conservatorul de Stat din RSSM (după cum se știe RSSM făcea parte din URSS), programele de studiu de la Conservatorul din Chișinău erau elaborate în baza programelor de studiu de la Conservatoarele din Moscova și Leningrad (pînă în anii 90 ai secolului XX). După anii 90 au început să fie introduse unele mici modificări.

Ioan Goia, profesor universitar la Academia de Arte „G.Enescu” din Iași, relevă că „...interpretarea muzicală este un proces activ de creație, la baza căruia stă activitatea psihofiziologică a instrumentistului este o activitate care conține un ansamblu de solicitări intelectuale, emoționale și motorii, o activitate de solicitare senzorială (auditivă) asociată cu o coordonare psihomotorie ridicată” [2, 7].

Această diversitate de acțiuni psihofiziologice, întreprinse de către instrumentist în procesul interpretării la instrument, transformă procesul muzical-interpretativ într-un act de mare complexitate, care se cere înțeles și explicat.

Despre procesul de interpretare, care este un act psihofiziologic compus, la a cărui îndeplinire participă activ conștiința și forțele fizice ale interpretului,

profesorul B.A. Dicov remarca: ” „Interpretul la orice instrument trebuie să coordoneze acțiunile cu un șir de factori: văzul, auzul, memoria, simțul mișcărilor, imaginația muzical-estetică, voința. Anume această diferență a acțiunilor psihofiziologice, îndeplinite de interpreți în procesul cîntării determină complexitatea tehnicii muzical-interpretative”. [3, 7]

Actualmente este demonstrat faptul, menționează A.Fedotov, că rolul principal în acest proces complex aparține conștiinței interpretului, altfel spus, corespunderii atitudinii conștiente față de problemele interpretării și a acțiunilor programate din timp cu scopul de a atinge țelul artistic trasat. [3, 9]

Pedagogia muzicală este disciplina care se ocupă de intenția de a înțelege și a explica legile procesului interpretativ. Încă la sfârșitul secolului al XIX – lea s-au întreprins de către unii cercetători încercări de a elucida această problemă. Greșeala lor constă însă în aceea că la studierea problemei se pornea nu de la cauzele ce dădeau naștere unui factor artistic sau altui, dar de la consecințele acestora. De exemplu, dacă intenționau să afle secretul măiestriei unuia dintre interpreții virtuozii, cercetau amănunțit aportul interpretativ al acestuia, tehnica de mișcare, examinau dimensiunile degetelor lui, studiau mecanismul mișcării mîinii, palmei, degetelor etc. Cu alte cuvinte, studiau urmările mișcărilor tehnice, dar nu cauzele care l-au conceput. Mai explicit, profesorul I.Goia remarcă: „Interpreții și pedagogii susțineau că reușita tehnică a instrumentului constă în capacitatea

acestui de a-și controla mușchii care acționează în cântat, ignorând mecanismul sistemului nervos central, care comandă întreaga activitate musculară”. [2, 8]

În cercetarea acestui proces complicat, de altfel, și a altor momente legate de activitatea intelectuală și fiziologică a omului, rolul hotărâtor îi aparține academicianului I.P.Pavlov, care confirmă că rădăcinile tuturor proceselor fiziologice trebuie căutate în activitatea psihologică a omului, în atitudinea lui conștientă față de realitate. Activitatea sistemului nervos superior are legile sale obiective, care dirijează întreaga activitatea vitală a organismului. Funcția de bază a activității sistemului nervos superior este reflectorie, aceasta înseamnă că viața organismului, procesele psihologice și conștiința omului, cunoștințele sale, orice deprinderi profesionale, acumularea experienței – totul este dependent de reflexe, deci și de activitatea interpretativă a instrumentistului, precum și dezvoltarea diferitelor trăsături ale personalității individului se realizează în conformitate cu mecanismele

elaborării reflexului condiționat, sînt subordonate influențelor reflexe ale sistemului nervos, care exercită un control permanent și reglează în fiecare moment funcțiile organismului.

Sistemul nervos poate îndeplini acest rol, întrucît orice punct al organismului are o legătură dublă cu sistemul nervos central; din orice punct al organismului el primește informații și poate transmite comenzi de execuție oricărui punct. Orice segment al organismului este legat de sistemul nervos central prin două căi: cale aferentă sau centripetă – trimite spre centrul nervos impulsurile nervoase care semnalizează centrului despre schimbările survenite în starea funcțională a segmentului respectiv și cale eferentă sau centrifugă, prin care centrul nervos trimite impulsurile spre punctele periferice ale organismului, dirijînd activitatea lor.

Așadar, drumul străbătut de impulsurile nervoase de la periferie la centru și de la centru la periferie este alcătuit din cinci elemente: receptorul, cale aferentă, centrul nervos, cale eferentă, organul efector.

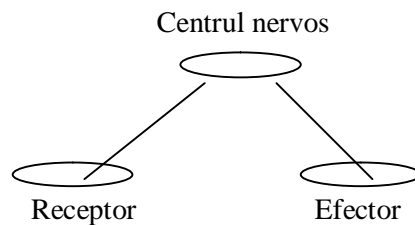

Fig. Nr.1. (2, 8)

Este necesar să menționăm că nu poate fi făcută o delimitare netă între receptori și efectori, deoarece orice parte a corpului conține atît elemente receptorii, cît și efectuate, cu atît mai mult că dispozitivele

efectuate sunt prevăzute cu receptori proprii (o serie de căi inverse), care transmit pe căi aferente informații sistemului nervos central, despre modul în care efectorii execută reacția, iar dispozitivele aferente

(analizatorii) sunt prevăzuți cu elemente efectuate cu ajutorul cărora centre nervoase pun la punct

receptorul respectiv în vederea prosperării optime a stimulilor. [2, 8]

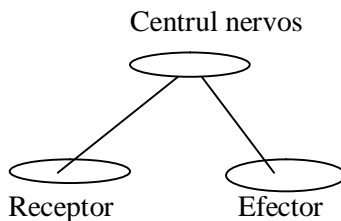

Fig. Nr.2. [2, 8]

Iată de ce se poate vorbi, pe de o parte, despre reflexe senzoriale, iar pe de altă parte, despre reflexe motorii, ambele funcționând după un mecanism nervos inelar, precum și despre reglarea reflexă a tuturor funcțiilor organismului de către sistemul nervos central, care datorită acestor căi, poate dirija conduita organismului pe baza aprecierii efectelor comportării sale din trecut.

În așa mod, sistemul nervos central confruntând și comparând în permanență nivelul și efectul realizării acțiunii (senzoriale sau motorii) cu imaginea elaborată anticipat, are posibilitatea să corecteze acțiunea, să o regleze în permanență, adică să pună de acord, acțiunea cu „modelul” mintal, format pe baza informațiilor anterioare, în raport cu trebuințele din prezent ale organismului sau cu cerințele impuse de mediu.

Pentru a înțelege mai bine cele relatate să vedem ce sunt reflexele. Reacția innăscută a organismului, ce are caracter de reflex, produsă de factori externi sau interni și care apar singuri de la sine, a fost numită de către Pavlov reflex necondiționat.

Reflexele necondiționate sunt mecanisme la acțiunea directă a anumitor stimulenți din mediul extern sau intern (de exemplu, clipitul provocat de o lumină puternică, alternarea inspirației și expirației, reflexe de apărare legate de stimuli diverși, reflexe legate de digestie). Cu alte cuvinte, reflexele necondiționate în majoritate sunt în legătură directă cu adaptarea organismului la viață, cu instinctele, cu reacția organismului, care nu depind de învățatură.

Reflexele necondiționate se transmit din generație în generație. De exemplu, pisica se zbîrlește când vede cîinele; pisica se repede după șoarece, bobocul înoată îndată după ieșirea din ou. Aceasta se întâmplă în lumea animală. La oameni (om) în afară de aceea că creierul este mai greu (cel mai dezvoltat), din generație în generație este transmis auzul muzical (talentul). Dar numărul reflexelor necondiționate nu este atât de mare ca să întrețină echilibrul organismului cu circumstanțele care se schimbă neîntrerupt. De aceea apare un alt tip de reflexe – reflexele condiționate care sunt declanșate de anumiți stimuli-semnale a căror semnificație s-a constituit prin coincidență cu stimuli absoluți sau cu alți stimuli care au o

semnificație bine consolidată. Este cunoscut experimentul clasic efectuat de academicianul Pavlov, în care alimentarea ce provoacă prin reflex necondiționat salivația, este asociată cu un excitant oarecare, o lumină sau un sunet, după mai multe astfel de repetări ajungându-se ca numai lumina sau sunetul în afara alimentării să provoace salivația.

În scoarța cerebrală s-a bătătorit un drum între excitația provocată direct de nutriție și cea provocată de lumină sau de sunete. În acest fel unul dintre acești ultimi excitanți a devenit semnal al hranei, astfel formându-se un reflex condiționat.

Stimulent condiționat poate deveni orice agent din mediul extern sau intern dacă este destul de puternic pentru a fi recepționat de analizatori. Analizatorul reprezintă un sistem funcțional, alcătuit din receptor (terminație senzitivă specializată care se găsește la periferia sistemului nervos, în organele de simț) calea aferentă și proiecția ei corticală. Analizatorii sunt de mai multe feluri: kinestezic (motor) care dă informații asupra mișcărilor diferitelor segmente ale corpului, cutanat (pipăit), olfactiv (miros), gustativ (gust), vizual, auditiv visceral (pentru organele interne etc.) De remarcat că nu numai apariția, ci și orice variație suficient de bruscă în desfășurarea unui fenomen (intensificare, slăbire sau încetare) poate să devină un stimul – semnal pentru o activitate sau alta a organismului.

Dintre caracteristicile esențiale ale reflexelor condiționate, subliniem următoarele: se formează pe parcursul vieții, au un caracter individual, reprezintă reacții temporare, variabile între organism și

mediu, au la bază legăturile nervoase temporare, care se elaborează numai în scoarța cerebrală.

O dovadă elocventă, în această ordine de idei poate servi exemplul dezvoltării deprinderii de a cânta pe note. Deprinderile automatizate pe care le acumulează elevul când cântă, la prima vedere, prezintă un proces complex reflectoriu în activitatea creierului. Acest lucru se privește în felul următor: notele (semnarea grafică a sunetelor) îndeplinesc rolul de agenți externi de excitație, semnalul primit de la receptorii vizuali intră în scoarța creierului, formînd centrul de gândire. În felul acesta, elevul numește nota, apoi fixează degetele pe găuri (instrumentele de suflat din lemn), clapane (instrumente de suflat din alamă), poziția culisei (trombon cu culisă), pregătește buzele, își ia respirația necesară, etc.

Așadar, în procesul acumulării deprinderilor de a cânta pe note, în scoarța creierului pornesc două focare de excitație, ale cărei condiții de apariție corespund legilor de formare a reflexului condiționat, reprezentînd în acest caz reacția de mișcare a aparatului interpretativ la factorul exterior de excitație (Nota). Pe parcurs, în rezultatul ocupațiilor sistematice, reacția aparatului interpretativ la note se micșorează, atingînd sute de părțile din secundă; interpretul nu se gîndește la note, la felul cum sînt ele redade. Acest moment îi oferă posibilitatea să-și concentreze atenția la partea artistică a interpretării. Exemplu poate servi și respirația interpretativă: pentru a obține de la elev, student (interpret) să utilizeze corect respirația interpretativă, inspirația rapidă și expirația prelungită, la început vom face exerciții, mai apoi, datorită reflexelor condiționate, se vor forma deprinderile nervoase. Interpretul

În timpul cîntării nu se gîndește la procesul de inspirație și expirație.

Pentru a reduce durata însușirii deprinderilor, a perioadei inițiale – lente, un rol important revine pedagogului, care dirijează atenția elevului, îl concentrează pe acesta asupra celor mai importante momente.

Cu mecanismul fiziologic al reflexului condiționat se pot obține numai deprinderi simple. În mare parte, deprinderile omului, mecanismele fiziologice sînt mai complicate decît mecanismele reflexului condiționat.

Unele și aceleași legități de formare și trecere a reflexelor la om și animale ne dă posibilitate să constatăm că sistemele lor nervoase au puncte de tangență. Acestea constau în faptul că reflexele necondiționate și condiționate fac parte din primul sistem de semnalizare. În același timp, comportamentul omului se deosebește radical de cel al animalului. Iată de ce nu se poate confunda conștiința și gîndirea omului cu reflexele simple pe care le posedă animalul.

Accentuînd marea însemnătate a celui de-al doilea sistem de semnalizare, academicianul Pavlov scria că el a apărut și s-a dezvoltat pe baza primului sistem de semnalizare și se află permanent în concordanță cu acesta, formînd baza fiziologică de activitate a sistemului nervos superior al omului. Neîntreruperea acestor două sisteme se observă prin formarea deprinderilor de a cînta, adică prin automatizarea lor, transformarea reacțiilor nedorite, a mișcărilor dorite cu alte cuvinte conștiente.

Astfel, al doilea sistem de semnalizare constituie apariția vorbirii din exterior, dar și a gîndirii, a conștiinței omului.

În cazul cînd elevul, studentul nu înțelege ce înseamnă respirație interpretativă, pedagogul îi recomandă să tragă aer, comparînd acest proces cu respirația greoaie (un oftat). Atunci cînd dorim ca elevul, studentul să înțeleagă și să interpreteze articulația staccato, îi recomandăm să pronunțe silabele: tu, ti, ca, cu; articulația detașe – da, du, di, etc.

Cercetătorii Secenov și Pavlov au demonstrat că în creier și coloana vertebrală, de rînd cu procesul de trezire (excitație), există și proces de frînare (inhibiție). Toată activitatea noastră nervoasă constă din două procese: excitația – provocatorul și stimulatorul activ al diferitelor reflexe în creierul omului și inhibiția – procesul activității nervoase care duce la frînarea, suprimarea excitației. Toată viața noastră constă din îmbinarea, coordonarea acestor două procese, care sunt de nedespărțit, întotdeauna ele se află nu numai în celulele nervoase, dar și în fiecare fibră nervoasă. Drept confirmare că frînarea (inhibiția) în unele centre ale creierului poate provoca trezirea (excitația) în altele, servește exemplul citirii notelor. Acest proces schematic ni-l putem imagina în felul următor: semnul – nota, privirea interpretului (principalul receptor), imaginația despre sunet – excitația, inhibiția. Poziția mușchilor mișcători (respirația, poziționarea aparatului buzelor în starea de încordare), îndeplinirea anumitor combinații ale aplicării este măsura de răspuns. Mișcarea interpretativă excitația (trezirea). Sunarea reală – inhibiția (frînarea). Controlul cu auzul și acordajul – măsura de răspuns. Această

problemă este problema de bază a procesului de interpretare la instrumentele de suflat. Studenții Academiei de Muzică, Teatru și Arte Plastice ar trebui să studieze mai profund această problemă, să pătrundă în esență ei, să conștientizeze aceste lucruri,

îndeosebi ce-i care vor preda disciplina „Instrumentul special”.

Cunoașterea bazelor psihofiziologice ale procesului interpretativ sînt necesare pentru studierea științifică a activității interpretative și pedagogice, pentru obținerea rezultatelor mari în educarea personalității de creație.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Chironda V., Ciobanu N. *Metodica instruirii muzicale la instrumentele de suflat*. Chișinău: Lumina, 1992 - 71 p.
2. Goia I. *Curs de metodică a studiului și predării instrumentelor de suflat*. Versiunea a V-a. Iași: Conservatorul „George Enescu”, 1980. - 282 p.
3. Fedotov A. *Методика обучения игре на духовых инструментах*. Москва: Музыка, 1975 -157 p.

Mai, 2007

